

Radovan Vidović
Split

NEKOLIKO TEKSTOVA U DALMATINSKIM ČAKAVSKIM I CAKAVSKIM GOVORIMA IZ DRUGE POLOVICE 19. STOLJEĆA

U dalmatinskoj hrvatskoj periodici, osobito splitskoj, u drugoj su se polovici prošloga stoljeća često pojavljivali poučni razgovori pisani lokalnim govorom srednje Dalmacije, a i drugih dalmatinskih krajeva, u kojima su, obično težaci, raspravljali o najaktualnijim političkim, socijalnim i drugim pitanjima onoga vremena: o hrvatskom jeziku, imenu, o pravima na svoj jezik i ime u školi, administraciji, sudstvu, uopće u javnom životu, o stranačkim borbama, ponajviše između narodnjaka i autonomaša, zatim o lihvarstvu, o o »vinskoj klauzuli« itd. Katkada su te razgovore vodila dva sugovornika, katkada više njih. Njihova je zanimljivost dvostruka: vjerno su ogledalo vremena i prilika, borbi i težnji, ali isto tako vrijedan izvor za upoznavanje nekih lokalnih štokavskih, štokavsko-čakavskih, čakavskih i čakavskih dalmatinskih govora. Iako ne možemo kazati jesu li ti tekstovi jezično posve autentični, ipak vjerujemo da nećemo pogriješiti ako ih ocijenimo uglavnom pouzdanima. Nerijetko su bili provideni i oznakama za naglaske, koji, doduše, ne odgovaraju našim današnjim standardnim, ali ipak pokazuju barem mjesto naglasaka. Autori su tih sastavaka većinom anonimni, nekima su Pavlinović i Kuničić, ostalima možda sami urednici listova ili njihovi najčešći lokalni suradnici.

Ovdje ćemo objaviti neke od njih, zadržavajući autentičnu ortografiju gotovo u svemu. Oznake za naglaske prenesene su bez ikakvih promjena.

1) *U Storemugradu na puol korizme posri Pienea mosta.*
Miengo i Mućalo

Miengo: Bujuorno Mikula, ča se potieže kariuola, a!

Mućalo: Dobro jutro Antuoniju, evo brate potieže; bit će sve lipo i dobro dokle se bude mogla kariuola potiezat! već ne baštò muoj Antuoniju, ne-e-e e! A ti već ne užoš puoć zavarć?

Miengo: Na zavarć, na! nojpri već se, muoj Mikula, ni zoć mućit, niti je s kim, a drugo već su godišća, a jo son se dosta napatil i truda vidil, već jedva griem po putu, altroke zavarć; sad ruzorij u ruke i, ako će Buog, u crikvu učinit čoguod dobra za dušu ove dvi ure, dokli smo na ovemu svitu.

Mućalo: Eh! imoš prov makor da jo mogu!

Miengo: Ne bud Bogu pogovuorno, jo još nison propustil jednie večeri na prediku i nieću ako mi Buog do zdrovje.

Mućalo: A jies karšćanin za virovot, da jo još nison bil kapoc ćut jednu prediku? A propožito, a koji je litos predikavac?

Miengo: Ča te tuo ni srom pitat, kako da smo u Mlecih, bome naš šjor kurot!

Mućalo: O Zucchin della zucchetta! kad je tako dobota mi ni žol da nison bil, ča ćeš da ti uon predikò!?

Miengo: (križa se) U imoca i sina i duha svieta, omen Isus! Tebe, Buog pristupil i Onjel desni Vrog tantò! Da ča će non uon predikat! O accidenti delle komoštre! Bomè tumači svieto Vanjijelje! i kako ga lipo tumači, da čuješ kojie non pritače daje!

Mućalo: Provjoj čoguod neka čujemo i tako nimon ojutros puno poslà, izmiel son sve štrode, a napravil son ferole, mogu i jo jedon put opoćinut, Zucchin della zucchetta!

Miengo: A ko bi ti isprovjol; prediko kako vajo živit, kako se vajo hvolit, kako non nieće da ga svit hvoli da lipo prediko, kako vajo marnjit na one koji ne griedu u Svieti Stipon na funcijuni, ecetera.

Mućalo: Lako je njemu predikat, a abslužuje uon sve ča Buog zapovidio, a kako će mo mi siromasi?!

Miengo: Ča ti gledaš njega; da si nemonje bil na prediku bil bis ćul, šjer Kurot je rekal da ćemo mi siromasi a vuolo u roj, a da su ovi bogati, kojima Buog daje svega, kako krave i voli kojie bikor tusti da ih posli boje ubije.

Mućalo: O Zucchin della zucchetta, dakle će svi bogati u vražju kuću po tuoj rići.

Miengo: Veramente ne bi bilo pravedno da mi siromasi patimo na ovemu i na onemu svitu, accidenti delle komoštre!

Mučalo: A tako ti Buog dol zdrovje, ča svaku večer prediko?

Miengo: Svaku večer u Boga.

Mučalo: Jo ne znon čo može uvik predikat!?

Miengo: Imo čo uvik imo, i kad ga je voja ne prediko lošo, ma kojguod večer ne bi mu dol puol kila giric za njegovu prediku, sa svim da misli da mu koguod pomože doma študijat predike, perche niki don govori ovako: »danas se nismo ispravili, perche bi vajalo da nismo spoli svu nuoč za naučit prediku, nego smo je napisali i tako ćemo vom je proštit«.

Mučalo: Jo ne znon ko bi mu tuo mogal pomoć; s popima i s frotrima ni prijatej, ako mu tuo divuojka ne pomaže?

Miengo: Buog s tobom di ćeš da mu divuojka pomože?

Mučalo: Vidiš ti tako govoriš a Don Antuonij Kujiš prez pokuojne Mandine ni se znoł ni obrnut.

Miengo: Ča ćeš ti stavit Don Antuonija Kujiša i našega šjer kurota, passa differienza!!

Mučalo: Znon i jo, da uon imo veće galetarije, da je ni imol ne bi se bil ni uvukal u Storigrod za kurata, ni učinil mijore kojie je učinil, jo znon zucchin della zucchetta! kojie uon puste šuolde čapo somo za vošak! na kofe se prodoje kod Gambalešte!

Miengo: A uon i meritò i trudi!

Mučalo: I zavajoje; niki don su mi provijali da je nikemu uduovcu, kojega nieću imenovat, itil osandesiet fiorinih za oženit ga s jednouon ča mu je bila ništo u parentod, a uon bidan išal na Hvor u Biskupa, a Biskup ga rešelvil sa tri fiorina!

Miengo: Nevajò, borati, sve virovat ča se govori.

Mučalo: Zucchin della zucchetta! ti misliš da bi ti jo rekal jednu za drugu, kad ga tako defendiš.

Miengo: Jo ga ne defendin nego ča je pravo vajo reć i za vroga, a svak imo neprijatej.

Mučalo: Ako kuo čo i reče imo prov, veće ih je uon opravil nego Nasradin, somo za ono od Sviete Riparote meritobi da ga svit buče.

Miengo: Tuo imoš prov za ono bi ga i jo u galieru posloł, accidente delle komoštre!

Mučalo: A za ono od fabricerije? a za ono od cimitierija? a za ono od mortvega dneva? a za šiene s popima? a za ono u Spiskoj? a za ono u Vrisniku, a u Storemugrodu? nego za isprovjat ti sve iti mi se litnji dan, nego smo se fermali puno, a jo son lipo zaboravil da mi vajo puoč kredat vino, kad budemo imali vrimena razgovorat ćemo se pok ćeš čut a sad s Bogom.

Miengo: Z Bogom Mikula, nismo ništa rekli.

Mučalo: (više vino) Lipega, dobrega, čornega vina u Pelota kod Sakretarijevih, po 12 suoldih litra-a-a-a!

Čul i napisol.

(*Narod*, Split, 1890, br. 26, str. 1—2)

2) *Razgovor na Polondi blizu Jelše*
Antić i Matij

Ant.: O, ča je, Matiju?

Mat.: A ča ćeš, da je, Antiću? Ovo gledam ovo nevoje ovode, i jidan pari, da su se one pasje nevine već navadile na ovo bidne Polonde..., ne dodu njom mira...

Ant.: Ma, kako to? ča je, *prenespera*, lug, nedaća, polac?...

Mat.: E, i to, i to, Antiću. A od nikidon je još i gore deset putih, nego je bilo. Evo nà, ovde, je i Bogu plakat, ča su *rovinale* ovo groždja? E, da me je oni vrog od remete pusti' — jo bih molo' četare *tira propju in ordine*... Ne bi je već bila došla voja ovako mi *ruvinat* ovo malo trudih.

Ant.: Ma bili su isto dobri *tiri* ispri vaše crikve. Jo son bi' onda u našem selu, kad je počelo *lampat* i garmit; kad oto udija parvi vaš zvon — i udija ispri vaše crikve parvi počeli izbarovat iz *trumbunih* i iz *maškulih*.

Mat.: Bi' son jo onde, kad se je pucalo. Dihati bilo je i u vašemu selu dosta *tirih*.

Ant.: Je, Matiju, ma ni vele. Ča ćeš? kad nimo ko pucati; svak se zatuče u kuću — a zaboravidu i *trumbune* i proh i lozje — svekoliko; kako ide, da ide. E, jo se spominjen pri, bilo bi se *lumbar-dalo*, brate, kako da je bataja pod Visom; i ni' vrogut' jedne višćice moglo pristupit. A sad *molaju* ti dvo *tirića*, kako da su, da prostiš, dvo...: pok one *čapoju ariju*, i činidu škodu, kako ih je voja.

Mat.: A da znaš, kako son se oni don isjidi na našega remetu! Imoš znot, da mi se je pričnilo, da son vidi' dvi, di tarčidu jedna za drugom u obloku. Jo gren k remeti, i njemu govorim: »Napun' toti zo me dvo *tira*. Stav' unutra Marijine sviće i sviće od Trojstva i pet stinic' na čost pet ron' Isukarstovih pomogle nos! Sad doj' ovamo«. A remeta, da ne do. Jo da hoću, on da ne će. Hoćeš ti vidit vroga? dokle smo se mi dvo toti darmoli, zalampa ti, brate, priko glavice strašno; i *propju* son je vidi' di je proletila; i di će, di će? u Polondu. Gren jo doli, da vidin, ča je, i ovo vidiš, ča mi je učinila, koju šćetu. I moreš mi, Antiću, virovat, jo son njom vidi noge: *propju* su njom kako da kopita od *mula*, da prostiš.

Ant.: I *intendiju* ovi niki, ter niki *moderni studijonti*, razumiš, Matiju da se tega ne nahodi.

Mat.: E ne u njihovima ludima glovami. *Anci* oni isti don dohodi ti naš kurot pri crikvu; i poče non govorit, da ča virujemo u višćice, u more, u vile; da tega ni; da su to *handonije*, ludarije; da crikva dopušćo zvonit, kad je nevera — ma ne zarad višćić', nego da se Boga moli.

Ant.: *Epur* se jo *štupijen* vašemu popu, koji je kalkulon za mudrega čovika — di gre govorit, da ni' višćić', da ni' ni vil'. A ču son, da zatvori oči, kad reče *Orate, fratres*, — za da ne vidi višćice.

Mat.: Oni ča *študijaju*, Antiću, znaju čorno po bilu — istina je; ma ovo od višćić' i od morih neka nos niko ne *invijoje*, neka non niko ne govori, da jih ni', *perchè* oto vidimo ča je.

Ant.: I baš vidimo. A da bih ti jo, Matiju, provjô, ča se je meni dogodilo niku noć. Jo, brate, spin mirno doma na posteji. Kad okolo polnoći čujem niki *piz* na parsima, kako da je gomila kame-nja. Jo već jedva dišćen, pušen, stenjen; gren da ću se maknut, *aši* — ne more se. Spoti' san se, kako vol. Kod u niko doba nikako mi se dolo ruku izvuć ispod sukonca, i gren da ću je *ćapat*; a mora hrušt iz posteje na pod, kako da je ko hiti mih masta; nego jo son 'je bi' *ćapô* za parste od ruke; ona proteže k sebi ruku, a jo ne molojen; e, e, parsti su njon se, brate, bili otegli dobota lokat dajine; u niko doba mi jih je izvukla iz ruke, ne znon ni jo kako. Pak je utekla kroz rapu od kjučanice.

Mat.: 'A greb njon njejin, a' j'es' vidi'? Bila bi ti korv isisola, znoš?

Ant.: A, ma odlući' son učinit njon jedon *servicijol*, ako dojde, ne boj se, Matiju.

Mat.: Imaš prov.

Ant.: A neka ti provjon. Ovi niki, ča *študijaju* — ako njin ovo provjoš, rugaju se.

Mat.: Kako vrozi, obisnjoci. Il ti je pop, iliti frotar, ili likor, ili *impjegot*, ili vrog, ili hudoba — ako njin čo od ovega počmeš provjat, stanu se na sve rilo rugat. Ma vôda na ove vroge nikad ne dohodi nijedna ukosa, ni mora, ni ništa?

Ant.: Ne, Matiju, ne; nego sve na nos bidne zemunovce. Ako je komudrago nevoja, sve na nos.

Mat.: A znoš, ča govoridu? Da mi to u našima divjima tvor-dima glovami vidimo; da mi ne znomo nego spat u crikvi, žvatat po pjacah od selih, — i još čagod, ča ti ne ću ni spomenut...

Ant.: *Ben*, to od žvatanja, rećuti, imaju prov...

Mat.: Ma neka oni od *pajizih* ukožu, ako su kapoci, ovaka vina, kakega mi po selima imamo. Nego čekaj... Hod ovuje marvicu, da ti ove dvi riči rečen na uho, da nos ko ne čuje: za reć svu istinu veće putih boje bi bilo za kogagod, da se ne nahodi ni kapje vina...

Ant.: A ben, dobra ti je...

Mat.: A boje, da ga je; jer... kako bismo?... Ma... da, da ne izbaroje?

...

Ant.: Vidiš, Matiju, po *pajizih* se nider ne izbaroje u višćice, *epur* imaju niki dobrega. Znoš, judi, koji študijaju, vididu boje od nos; oni znaju boje nego mi; ma... ma...

Mat.: E, i jo govorim: ma... ma...

Ant.: Morebit, da ti judi imaju prov; i jo se *dobota*, *dobota prišvadijem* na njihovu; ma već smo se tomu izbarovonju obikli, pok poj' ti dvigni ća ti stari običaj.

Mat.: E, 'e, e... Jo ne znon, ća bih rekô, Antiću... Ma okle dohodi ova nevera? Kako pada grad?

Ant.: E, Matiju, to ovi ća učidu, *intendiju*, da je isvitrima, i od vode, ća je u oblacima; da se ona vodena para, ća je u oblacima, u studenoj *ariji* istisne; i kako se kapljice ili ti bokunići jedon is drugin mišaju i *unižu*, tako da se učinidu veliki *bokuni* grada, koji — kako su puno teški, ne mogu stat gori, pok padaju na zemju.

Mat.: E oto, kad oni vrozi govore, biće tako. Oni primeću svaki don *libre*, oni pamet kupuju na *pineze*.

Ant.: Tako ti je. A sad jo, Matiju, gren u Jesu prodat ovo malo buhaća u kapetana Mateta.

Mat.: A poč'?

Ant.: E, po pedeset.

Mat.: Cine je.

Ant.: A ća ćeš... — Ma ni' ribe ovuda.

Mat.: E, ne. Vinogradi dosti dobro; ma more slabo.

Ant.: Nà, jo gren ća, Matiju. Stoj dobro.

Mat.: Hod' s Bogom, Antiću. Nismo ništa rekli.

Ant.: Ništa, ništa, Matiju.

(*Pučki list*, Split, 1891, br. 8, str. 62—63)

3) *Razgovor iza Mlina u Staromgradu*

Jure i Petar

Jure: Ma vidi, Petre, koje danas lipo vrime... Kako da je primaliće... a već smo u deciembru!

Pet.: Ma baš lipo, da je *propriu* gušt šieta se, a i tako je nedija.

Jure: Ti si itil, da se šietamo pokraj muora i po Tvardaju, a sad si uviren, da son jo prov imol, kad son te simo zvol.

Pet.: Tako je, Jure... oh, ma baš uživom gledat ovo muora, ća se ispred nôs stere!... Kako je sad lipo i tiho, da bi se čovik od *gušta* kupol, da nî zima, a nî zima, nego *vuol dir*, da nî decimbar, u kojem smo.

Jure: A vidiš, vidiš Petre, oni čozotski bruod onamo vanka Kobla!... Proklieto mu bilo njemu i svima Pujizima!...

Pet.: A zoč ih tuo kuneš Jure!...

Jure: Ah, ah, ah, kako bi tuo bilo kad ti ne bis bronil Pujize; al se ne znomo! — ti bis ih stavil u sarce i za njih bis učinil *falsu munitu!*

Pet.: Ne bih za Čozote, ma bih, brate, za ove autonome u *pajizu*, jerbo su judi...

Jure: U čemu su tuo judi?... Čo zobuol da govoru talijanski?

Pet.: Ma baš za tuo, jer, brate, kad znoš dvi riči talijonski, moreš po svemu svítu puoč. — ostav stot!

Jure: Ma kako tuo, il su Talijonci napučili vas svít?

A ča ti govoriš od jazika, uî istina ništa, da se š njim more puoč po svemu svítu. Jer puoj ti s njim na priliku u Gjermaniju, di su Tudeški u Rusiji, u Franciju oli Ingiltern, pak ćeš vidit ča će ti se dogodit! S talijanskin moreš puoč *per ežempio* po Italiji i tuo ne svudar, ako ne znoš provi talijanski, kako je u librima, i do Triešta, u Puolu, i kojuguod rič čuješ ovuod po Dalmaciji, di su mista, u koja dohodu Pujizi prodavat luk i kapulu...

Pet.: Ala da, udija bis ti na politiku! — A kud ćeš ti s harvotskin jazikom?

Jure: Kuda? Bora mi, kud sâm hoćeš! — Ti harvoskim jazikom moreš po svuoj Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Slavoniji, Istri, Kranjskoj, Srbiji itd.

Pet.: Dobro je, ma di ćeš ti bez talijanskog jazika u Ameriku?

Jure: I uvik ta blažena Amerika. Oprosti mi, moj Petre, ma i ti si tupav kako i ostali naši Starograjani. Jer oni, koji nimaju ništa na suncu, griedu u Ameriku trbuhom za kruhom, čin bi se tebi i njima, da ne mogu tamo bez riči talijanske. A vidiš, evo son ti baš jučier primil list od muog *zermona*, Bog mu dol zdravje! pak kako mi piše? — harvotski! Ma *manke mal* u listu, nego i *mašijun!* A pok mi *propriu* piše, da tamo niko ne ljubi Talijonce, a da uon žive svojin jazikon, kad na njegovu nesriču ne poznaje jazik ingliezki.

Pet.: Pak ča hoćeš s tim reć?

Jure: Da nam talijonski nî od potribe, već ingliezki, jer ko će u Ameriku vaja da zno ingliezki, ako će čo učinit; i tuo u Kaliforniju, a ako će u Bonizaire — španjolski...

Pet.: Ma čuj, Jure, kad smo na ovuoj. Jo znom, ti stiješ diguod *foje*, pok ćeš znat. Ča se ovo govori od puntari i od krovati? ča oni tuo mislidu?

Jure: Ah, ti me nis' mogal za lašnju stvor zapitat! — Viruj mi, Petre, da son se i jo rugol tvoj harvoščini i tim, kako ih vi autonomoši, zovete, puntorima, ali kad son počel štit *foje*, son gledot

i promišljat ča su ti *partidi*, bez da mi kuo šuško na uši, otdad son prominil ideju i jo, i sad son ti žestok Harvat.

Pet.: Tuo hoćeš reć krovat?

Jure: Dà, i tako, samo ča ée krovot u jaziku talijanskon reć ča i harvatski Hrvat, Harvot, te ti tuot nî nikakove poruge.

Pet.: Jo ti virujem, ma...

Jure: Ma... ma čo — ma?

Pet.: Ma jie lipo, da nôs zovu, da smo Harvoti, kad smo mi Dalmatinci?

Jure: Tuo je svieta istina, muoj Petre, ma ter smo mi Dalmatinci po zemlji, u kojuoj smo se rodili, s druge stronie mi smo po jaziku, ča ga sad govorimo, i po narodnosti — Harvoti i provi Harvoti; a po ti noćin mi Dalmatinci, Bošnjoci, Hercegoviezi, Slavonci itd. ako i imomo svaki svoje ime po provinciji, u kuojoj smo se rodili, sa svim tim se zovemo svi mi Harvoti po jaziku harvoskemu, koji govorimo.

Pet.: Ah, Jure, sad si mi oči otvoril! — Ma čuješ, a ča hoće ovi *partidi*?

Jure: *Partid* harvoski hoće, da svi Harvati diguod su i koliko-guod il je, da se sastavu u jedno i da tako budemo joki i gospodari od svuoga.

Pet.: Tuo je lipo i pošteno! Ma *intendiju*, da Harvoti mislidu odcipit se od našega *Štota* i učinit svuoga kroja. Jie l' tuo istina?

Jure: Tuo viruju samo oni, koji popiju lako svaku. Di ćeš ti svuoga kroja, kad ga već imomo?! A je li naš kraj ča je u Bieću? Nego evo ča je: mi Harvoti duošli smo pod Austriju po svojuoj voji, i po temu mi imomo naše store zakone i *dirite*, pak mi hoćemo, da non se sve tuo no se povrati i da budemo svi mi Harvoti sjedinjeni, pok onda da budemo kako država oli *Štot* u *Štotu* austrijskom a puod krunom našega Kroja. Buog mu dol zdravje. Je si li me razumil?

Pet.: Hum! Tako ti gloga, onda ši!... Jo bih parvi zavikol: *Jeviva!*...

Jure: Kako tuo: *jeviva!* Tuo je po talijonsku!

Pet.: Ah, imoš prov; ma ono-o-o: — »živina! Kako vi vićete... peh nî mi drogo!

Jure: Ma di Buog, di duša, da »živina«! Bome tako govorimo mi svi, kad idemo kupovat u Solin *beštjom*. Živina je živina, nego mi vićemo: »živio!« od riči »živit«. A tako na priliku, kad kuo umre, govorimo: kako je malo ili puno — živil — a ne govorimo, — kako je puno ili malo — vivol — Bome nis' dite! Ne vajo svaku *abadat*, nego vajo svojuom glavuom mislit.

Pet.: Oh, Jure, *škužaj*, eto mi gre *šior N...*, griem mu reć nušto od vina, jer evo ti je Božić u kuću, a još je ono kapjice u konobu.

Jure: S Bogom, Petre! Vij koji je *prec*, pok ćeš *avertit* i mene.

Pet.: Šiorši. Tuo je lako!

Jure: S Bogom! Živil!

Pet.: Živio!

(*Pučki list*, Split, 1891, br. 15, str. 117—118)

4) *Razgovor na Klapavici u Visu*
(*Dome, paron Rade i šior Toma*)

Paron Rade: Zdrav, kumpore Dome!

Dome: Veseli, paron Rade!

Paron Rade: A časmo tu seli? Nisom te nikad vidil da od *ra-*
botnika sidiš.

Dome: Čekom da se dospije *skula*, da molemu rečem, da mi
popodne dorene *mula* u *Velopoje*.

Paron Rade: A ča mu ni *skule* popodne?

Dome: Il je il ni, meni je potriba od njega. A da von istinu
rečem, jo ga nebih nikada ni poslôl u *skulu*, da mi ni za *multu*.
Bilo bi boje, da gre sa mnóm, vavik bi čagod pomogal, a ovako
koja mi korist?

Paron Rade: Ako ni tebi korist, je njemu, čoviče božji. Svaki
je otac dužan, da se brine za dite svoje. Koliko bi ti prigoril, da
znoš dvo slova. Koliko son putih rekol pokojnem ocu, da mu Bog
dol sveti pokoj, ča je nastojal, da umim ono malo, ča umim i ča
mi je puno putih vajalo! A ko ne šaje dite dondanas na *skulu*, bilo
žensko bilo muško, to ni otac, nego ubojica svoje dice...

Šior Toma: Dobro jutro, judi!

Paron Rade: Dobro von i Bog dol, šior Toma!

Dome: *Bujorno!*

Šior Toma: Kakav »*bujorno*« Bog te pomogal! Reče se: dobro
jutro! Harvoski govoriš, dakle lipo harvoski i pozdrav čovika. Ko-
jim jazikom moliš gospodina Boga, tim pozdrav i prijateja.

Dome: Ča ćete, moj šior Toma, ovako smo se naučili!

Šior Toma: Ni istina. To nisi naučil ni od mame, ni od pokoj-
nega ti oca. Jo se dobro ispominjem, kad u Visu ni niko pozdravijol:
»*bojorno*« ni »*bonašera*«, nego lipo: »dobro jutro« i »dobra von
večer«. Čuj postarikove jude, pak ćeš vidit, da svi pozdraviju
svojim lipim harvoskim jazikom, a ne pujiškim.

Paron Rade: Je, imate prov, šior Toma.

Šior Toma: A ča to *predikô* naš paron Rade?

Dome: Eto bi htíl, da ostavimo poje zecima i mišima, a da
tarčimo svi na *skulu*.

Paron Rade: Ne, Dome, to. Jo som ti rekal, da vajo dicu slat na *skulu* svaki don; a ne jedon don u *skulu*, a tri dni u poje.

Šior Toma: Imo prov i sto pravic *paron Rade!* A ča će ti danas dite bez *skule?* Utop ga pri, nego da mu ne doš nauka, jer bi došlo vrime, da bi te proklinjol i u grebu.

Dome: A ča će mi da gre, kad nezno ništa?

Šior Toma: Eh, moj drogi, ako ti dite nezno, — a nevirujem da nezno baš ništa — vajo vidit, ko je tomu kriv.

Dome: *Meštri!*

Šior Toma: Nesordi Boga! *Meštri* krivi! Nisu *meštri* ne, nego ćaća i mama, koji volidu da im dite ide gnoj kupit, nego da uzme *libar* i da uči. Vi, vi ste krivi, moj drogi, kad jedon don pošješ dite u *skulu*, a pet ne. Kad je doma, tiroš ga s *mulem* ili s kozom i simo i tamo a nebis mu rekal: sinko, vazmi *libar!* Jo znam da ti dite vajo digod zlota, ali, prijatelju, vajo se i *sakrifikat* za dicu, jer će te Bog i za to pitat. *Meštri* učidu i mučidu se karvavo sa našom dicom, a mi neznomo svoju dužnost. Jo znom, da dite, koje svaki don gre na *skulu* i koje doma uči i za koje se otac i mater staraju, zno i uči i nauči, ne somo štit i pisat, nego svakih lipih stvorih. Jo poznajem dice, koje veće znaju, nego su pri *avukati* znali. Čin da ti dite doma uči; šaj ga svaki don u *skulu* i priporučuj mu da bude dobar i poslušan, pak se neboj. Poj digod do *meštra*, a to će njemu bit drago, i pitaj ga za dite. Tako isto ako imaš žensku, nešaj je simo i tamo, nego je pošji u pupliku *skulu*, di su prove *meštrovice*, pok pošji digod ženu, da zapito za molu. Kako pok čujete da von *meštar* i *meštrovica* govoridu, tako učinte.

Dome: A ča ćeš, da nami siromasima učinidu?

Šior Toma: Varoš se, brate, *Meštru* su sva dica jednoka u skuli. On nastoji, da svi naučidu i da svi budu dobri, jer je to i njemu dika. On jubi svako dite isto, somo ako dite uči; a još mu je dražje dite od siromašne kuće, ako je dobro i ako lipo uči i poslušno. Nego vajo, da mi oci budemo judi i da nastojimo, da naša dica budu na diku i nami i *meštru*. Šajmo ga svaki don na *skulu*; kad je doma, neka se uči; jel po večeri ili od sveca, neka štije svima u kući. Jesmo išli u Split, donesemo mu koju »pismaricu« ili koji drugi lipi *libar*; misto da trati u ludo, neka sakupjo, pok neka mu *meštar* nabavi koji *libar*. Ča je tebi maškin i motika, to su ti dicit *libri*. Prodol si vino, daj mu jedon *fjorin*, neka ga *meštar* upiše u »Pučki List«, o čemu som ti niki dan baš ovod govoril, pok neka štije. Imo *fojih* i za *skulore*; ako imoš, doj mu, učinit ćeš dobro i sebi i njemu.

Dome: Eeee, moj *šior Toma*, to je lipo i dobro, a kad su kućini. Nimaju stroha ni od *meštih*, ni od nikoga, pok je sve zaludu!

Šior Toma: A i temu su ćaća i mama krivi. Meni moje dite ni nikod reklo: neću! nit se nikod no nje *meštar* *potužil*. A zoč to? jer se vajo brigovot oko dice, a ne zapušćat ih gore nego živine i

dovat im arjavi izgled. Ako dite vidi, da se u kući neslušo, da se grubo govori, da se suje Bog i Divica Marija, da se gre u tovirne i po igrami: kako ćeš, da to dite bude dobro? Ako čuje da se govori proti *meštru*; ako vidi da se klanjoš Petru i Povlu, a *meštra* nećeš ni da pogledoš; ako mu doješ krivo, ča ti je molega *kaštigol* ili viruješ ča ti lagaju dica proti *meštru*; kako ćeš, za jubov božju, da se on boji svoga učiteja?

Paron Rade: To je sveto evanjelje ča govorite, i jo to vazda *predikom!*

Šior Tome: Dojmo dobar izgled svojoj dici, po ćemo moć pokorat i udrit. U kući neka nečuju grube riči. Neka stariji živu u jubavi; neka u kući bude straha božjega, posluha, reda, čistoće u stonu, na tilu i u duši, — i tad će dica bit naša radost...

Paron Rade: Tako je!

Šior Toma: Novajo pušcat dite da gre, di ga je voja. Ko ostaje doma, neka vazda zno di je dite. Kad se ko potuži no nje, nevajo ga bronit, ni mazot, nego pokorat i do potribe vazest policu. Neće na *skulu*, a ti kad dojdeš večer, potiraj ga u posteju bez da se okusi; pok ćeš vidit sutra, kako će torkat. Ako ćeš pok da dite jubi i štuje, svoga *meštra*, vajo pri svega, da mi parvi jubimo i štujemo tega najvećega pučkoga dobročinitelja. Ča bi naše dite bez njega? Ništa; a pok dandanašnji zlo onemu, koji nezno baren štit i pisat, bil težok, bil mornor, bil *artežon*. A ko bi plotil *meštru* muku i trud, ča vidi s dicom? Somi gospodin Bog! Vidiš koliko ti muke zadaju dvo tri doma, a ondi u *skuli*, di ih svaki *meštar* imo najmanje pedeset! Sasvim tim, *meštar* je ustarpljiv; on ih lipo pitomi i uči svega, kako da su njegovica dica. A je pok pravedno, da misto da jubimo veće nego nikoga te duhovne oce naše dice, da još proti njima govorimo?! Ah da znoš kako će bit *meštru* i *meštrovici* teško, kad vididu, da ih nonkli nepozdraviješ po putu, a da se oni toliko mučidu s tvojom dicom! Darži na pamet ča je rekal niki mudrac, da je ime učitelja iza imena oca, nojlsladje i nojlipšje ime na svitu. A ti, moj Dome, čin kako sam ti rekol, pok ćeš vidit, da će tvoje dite bit tvoja radost, a *meštrova* dika.

Dome: Hoću... Bog von dol zdrovje, ča ste mi sve to prid oči stavili... Evo mi ide moli, reću mu, da ostane doma, a meni vajo hodućat. Zbogon von jednom i drugem!

Šior Toma i Paron Rade: Bog stobom!

Paron Rade: Jel istina — a vi ćete znat, — da muške *skule* neće već bit ovod?

Šior Toma: Čul som i jo čogod. Kućanima je daleko; a opet ova kuća ni za *skulu*, jer *skula* i crikva vajo da budu dvi nojlipšje stvori u mistu. O temu ćemo drugi put, jer mi vajo ništo na *Im-poštu*. Zbogom!

Paron Rade: Holte zbogom!

(*Pučki list*, Split, 1891, br. 18, str. 142—143)

5) Razgovor na paškoj pijaci

Toma: Dobro jutro, kume Niko!

Niko: Bog da dobro jutro, kume Tome! Baš sam vas želi jutros vidit i zamolit vas za jednu stvar, ka mi je od velike potrebe i premure.

Toma: A co? recite mi.

Niko: Moram na van grada gradit jednu kućicu, ali jadan sadà, da me zakojete, niman ni pol solda; zato vas, kume Tome, puno molim, ako imate ki sold od avanca, da me zadužite 200 fiorini, a ja ću vam ih sigurno nama ovè intrade pošteno tornàt.

Toma: Puno mi je žal, moj kume Niko, co vam ne možem nikako tu jubàv ucinit, jerbò od kadà se je ucinil kuntràt s Itali-jom radi vinà i meni već ne avanciva ništa soldov, anci da Vam pravo recèn i ja sam se morà ovè zimè zadužit 20 fiorinov u sior Menegeta ako sam hoti platit inposte, nego sam ga se, fala Bogu, baš malo prije liberò, jer sam jucèr tukò ništo soldov od vinà co sam proda jednomu Bažaninu.

Niko: Blago vami, kume Tome, co ste se tako u berzo liberali duga, jer sam više put užò cùt od pametnih judih, da je dug naj-gerji drug.

Toma: A ki sad veseliji i kuntentiji od mene, co sam se s pomoću Božjom tako u berzo liberò duga, jer virujte mi, moj kume Niko, da sam vavik od ondà trepi ka prùt, co me je grih natentò poč se zadužit u sior Menegeta onò malo soldov, anci Vam govorim ka na svetoj ispovidi, da od onoga nesrìtnoga dana, co sam se zaduži u sior Menegeta, ja nisàm nikako mogal sladko i mirno zaspàt, pa i onò malo co bi kadkàd od velikoga trudà zaspà, vavik mi se je samo sanjalo da mi je pošlo na inkanat sve mojè tužno i nesritno živjenje i da već jadan stojim na spitàl kod Marka Tanašije.

Niko: Zato je uprav i mene strah Božji poč se zadužit u sior Menegeta, ma co je reć pol solda za kupit paprà, jer mi govoriyu niki naši jadni težaci, ki su mu dužni, da moraju na silu cinit sve co mu dojde na pamet.

Toma: Tako Vam je, moj kume Niko; ne govori zaman i za ništa sveti proverbij: ki je dužan i na Božić je tužan. Zato je uprav danaska došlo vrime da mi jadni težaci moramo u svemù biti puno sparinjivuli i da dobrò racunamò i gledamò kako ćemo ma svaki sold, co nam ga provija gospodin Bog, pametno potrošit i to samo za onò co nam je od velike potrebe ili od velike koristi za unapri-dak, a ne hitati, kad ki sold imamo, usampas kako to danaska cinù niki lulavi težaci, ki u blagdan gredu po tovernam, po oštarijam i po kafetarijam, pa ala ondà ki će boje da boje nek se frajà i bez potrebe troši za vinò, za biru, za kafù, za rožoj i za svaku drugu golužecu. A kad bi ti naši lulavi težaci dobro razmišjali i pametno

racùn cinili koliko im se priko godišće za te golužece puno soldov nabere, sigurno ne bi već tako lako hodili ni po tovernan ni po kafetarijam sve da ih ki i na silu goni.

Niko: A žac otò govorite kume Tome?

Toma: A evo žac. Ima težakov u Pagù, ki gredu u tovernu dobòt svaki blajdan, a puno puta i u svajdan kad radi ružnoga vri-
mena ne možeju poč u poje lavuràt. Mećimo da jednò na drugo svaki blajdan potratiju pedeset soldov, a buduć da priko godine ima blizu sto blajdanov, to ondà ti lulavi težaci priko godišće baš usampas za pure golužece potrošiju blizu pedesèt fiorinov, s kim soldima sigurno bi jedni mogli kupit pa imàt kruva za sve godišće, a da se barem za to ne gredu dužit u kamatnika. A koliko ima još lulavijih težakov, ki potrošiju na blajdan usampas bez ikakve poribe i do dva, tri, četiri i pet fiorinov? Vidite li dakle, moj kume Niko, koliko se puno i puno soldov kroz godišće nabere, co niki naši lulavi težaci usampas za pure golužece hitaju, a ovamo se moraju dužit, ako misliju kupit ki starić hranè za mantinjit sebe i svoju fameju ili ke druge svoje potrebe namistit.

Niko: To je živa istina, co govorite, kume Tome.

Toma: Ali moj kume Niko, to još nije sve zlò co cinù niki naši lulavi težaci, ima ga na žalost i gerjega, a po komu se ocito vidi da niki naši težaci baš drage voje želù poč na spitàl i tako drugima služit samo za metlu i lopatu. Danaska je, kako i sami znate kume Niko, naša mladež puno ohola i ponosita, mladići hoćeju da su lipo obuceni, da nosiju gaće od taja i kaparani od pana, a divojke peružini od 50—60 fiorini, od svilè traverse i facolići; u jednù ric naša mladež hoće da nosi svaku munješćinu od luša tako da danaska nije već poznát ki je od bogatije a ki od siromašnije kuće, anci danaska se dobòt siromašniji nose boje negoli bogatiji. Zato niki naši lulavi težaci, ako misliju nosit svi ovi luši, moraju se dužit puno soldov ili na dug dizat puno robe u butigu sior Menegeta, ki jedvà ceka anci i nagovara nike naše lulave težake da te luši cinù. Ne samo da on tako od njih dobiva nego još i zato da mu budu vavik podložni i sužnjici, pa da od njih cinì co hoće, kako to na žalost i cinì. Ali co se dogodi tim nikim našim lulavim težacima? Dogodi se da mu bura ili krupà odnesè intradu, to svè co ima za Bogom; dug se ne plaća, dobici krešiju i postaju velikom glavnicom tako da u malo godina ti lulavi težaci moraju poč na sušilo, jer im pojde u tugje ruke za samih 100 do 200 fiorinov, co su se zadužili, sve njihovo živjenje co bi vajalo i do pet ijada fiorinov. Mećimo, moj kume Niko, da im se ovò ne bi dogodilo, sasvim tim co se je ovo nikim već i dogodilo, ali manko niki naši lulavi težaci morali bi razmišjät co se oni vavik samo za drugoga muciju priko sve godišće jer im digòd ne može ucinit za platit livèl ni oni soldov co tukaju od vinà, pa tako jadni samo za drugoga moraju cinit svaki sakrificij i mucit se gerje nego bestije. A to se sigurno mnogim

našim težacima ne bi dogajalo da oni umù malo pametnije živi, to jest, više svojim gerlom sparinjät a manje tratit za golužece i luši, jer naš hrvaski proverbij govori cisto i bistro: »U radiše svegà biše, a u stediše još i više.« Zato, moj kume Niko, ako nećete moć nać 200 fiorini kod koga poštenoga i duševnoga covika, a Vi se ondà usterpите i nemojte prešit gradit kućicu, jer su mi rekli da će se sigurno berzo u Zadru otvorit jedna banka ka će davät soldov u zajäm samo sa 4 do 5 po sto dobitkà.

Niko: A to sam i ja cù povidät, ali cinì mi se, da sam i to cù reć da će ta banka davät soldov u zajäm samo Hervatima.

Toma: Pa co mislite, kume Niko, ki su oti Hervati!

Niko: A da Vam recèm pravo, kume Tome, ja vam baš ne znam reć ki su oti Hervati, a proti kima mi mnogi težaci vicemo i govoro-rimo svaku pogerdu co nam samo može doć na usta.

Toma: Ja vam se sigurno, kume Niko, puno cudim co govorite da ne znate ki su Hervati, a još vam se više cudim co proti njima vicete i govorite svaku pogerdu.

Niko: A žoc se toliko puno cudite, kume Tome?

Toma: A kako se neću cudit, kume Niko, kad eto cujem da govorite da ne poznavate nauka samoga sebe i da proti sebi vicete svaku pogrdu?

Niko: A ondà mi, kume Tome, stumacite ki su oti Hervati i recite mi žoc ja vicem protiva sebi svaku pogrdu kad vicem i šujem Hervate.

Toma: A to je, kume Niko, najlakša stvar stumacit Vam i razumit. Hrvati se zovù i jesù svi oni ki hrvaški zajik govoriyu, pa smo uprav zato Hervati mi svi u Pagù, jerbo mi svi u Pagù, kavando dva tri od gospodè i impjegatov, govorimo hrvatski jazik, koga nas je naša mater naucila dok smo još bili u povelju.

Niko: Ali sam ću govorit, kume Tome, da mi nismò Hervati, nego pravi Dalmatinci.

Toma: To je istina, moj kume Niko, da smo mi pravi Dalmatinci, ali je i istina da smo mi i pravi Hervati. A da to pak boje možete razumit to ću Vam i malo boje stumacit žoc smo i jednò i drugo. Mi se dakle zovemò da smo pravi Dalmatinci i zato jer smo se rodili i stojimò u provinciji ka se po imenu zovè Dalmacija, kako se mi zovemò da smo Pažani, jer smo se rodili i stojimo u mistu, u gradu, ki se po imenu zove Pag; a Hervati se pak zovemò zato jer se naš jazik kojim govorimo zovè hervaski, kako to i mi sami pred svakim ocitujemo i ispovidimo. Vi sigurno, kume Niko, kad vas ki zapita kim jazikom govorite, nećete nikad reć da govorite turskim ili talijanskim, nego ćete mu samo reć da govorite hrvaskim jazikom. Je li tako, kume Niko, kako vam ja govorim?

Niko: Uprav je tako, kume Tome, kako vi govorite, jer svakomu ki me zapita kim jazykom govorim vavik rečen: hervaskim, a ni sam ne znam žoc tako recen i govorin.

Toma: I tomu se, kume Niko, puno cudim co govorite da ne znate žoc recetè da govorite hervaskim jazykom. A to recetè samo zato jer vas to uci i siluje, da recetè, sama naràv, ku je gospodin Bog u vami postavi namah netom vas je stvorì u utrobi vašè matere. Kad dakle, moj kume Niko, mi sami po svojoj naravi ispovidamo i govorimo, da nam se naš materinski jazyk zové hervatski, to ondà i najlulaviji možeju lako razumit, da smo mi svi u Pagù pravi i slavni Dalmatniski Hervati. Pa da još boje možete, kume Niko, ovù stvar razumit, da smo mi svi u Pagù po jazyku, u kom govorimo, baš pravi Hervati, spomenùt ću vam ovaj slucaj koga sam ovè velike nedije ću u crikvi, kad su popì pivali muku Isusovu.

Niko: A povite mi, kume Tome, co ste ondà culi?

Toma: Cu sam kako je jedna sluškinja rekla sv. Petru u Kajfinom dvorù ovè rici: »i ti si jedan od Gallejaca, jer te i govor tvoj izdaje.« Pa kako je govor sv. Petra izda, da je Galilejac, tako isto, moj kume Niko, i govor, to jest, jazyk co govorimo, izdaje i ccituje, da smo mi svi u Pagù Hervati, jer se samo po jazyku poznaje komu li naròdu ki pripada. Zato uprav mi svi u Pagù pripadamo hervaskomu narodu, jer govorimo i samo znamo govorit, osobito mi težaci, hervaski jazyk.

Niko: Sad sam pren doša u spoznanje, kume Tome, koliko smo puno lulavi mi svi težaci i kapticari u Pagù, kad šujemo i vicemo proti Hervatima.

Toma: To mi je puno drago od vas cut, moj kume Niko, da ste sami po sebi došli u spoznanje koliko je puno lulav svaki naš težak i kapticar u Pagù, kadà šuje i vice svaku pogrdu proti Hervatima, jer on ondà šuje i vice svaku pogrdu proti svojoj miloj materi, ka ga je rodila, mlikòm dojila i hrvatski jazyk govorit naucila, jer on ondà šuje i vice svaku pogrdu proti svomu hervaskomu jazyku, co govori; dakle proti sebi istomu.

Niko: Bože moj, opet govorim, pa da nismò puno i puno lulavi mi težaci i kapticari u Pagù, kad drugima na voju gremo vikàt i vicemo svaku pogrdu proti svojoj miloj materi i proti samim sebi?

Toma: To je sigurno, moj kume Niko, jednà velika sramotà, da se mnogi naši lulavi težci i kapticari nećeju da priznaju, da su Hervati, a ovamo sami ispovidaju, da im se materinski jazyk, co govoriuju, zové hervaski. Ali je još veća njihova sramotà, co se oni pušćaju vodit za nos, ka slipe kokoše, od jednoga furestoga covika, od sior Menegeta. Ovaj furest poklen se je puno obogati s našim kervavim zujima sadà hoće da sperdeša i da nam zapovida u našoj kući; hoće da se u svemu pacà u naše gragjanske stvari, hoće da impertinentno izazivlje i smućuje brata na brata, grajanina na gra-

janina, težakà na težakà; hoće da se i na komùn, jer je asešur, cini sve onò co je njemu za korist a nami jadnim težacim na štetu, u jednu ric hoće da mi svi težaci i kapicari budemo Talijani ka i on, premda ne znamo u ovom tujem jaziku nanka jednú ric progovor.t. I to mu još nije dosta, nego šuje i vice svaku pogrdu proti našem milomu hervaskomu jaziku i proti svemu co nam je najsvetije za Bogom na ovom svitu, a naši lulavi težci i kapicari gredu za njim ka nerazumno blago misto da mu recù: sior Menegeto, vaša je dužnòst jubìt naròd, ki vas hrani i obogaćuje, a ne proti njemu rigat svaku pogrdu i šovàt njegov mili hervaski materinski jazik. Ovako bi sigurno tomu sior Menegetu morali reći svi težaci i kapicari, ki imaju još zdravu pamet i pošteno serce. Da je pitàt toga fureštoga covika i gnjila Talijanca co bi on ucinì od jednoga hervaskoga covika, ki bi doša u njegovo misto, pa izaziva i smučiva njegove mišćane Talijanè? Sigurno bi na njega navali revolverom, kako su to ovih danòv ucinili u Poli njegova talijanska braća proti jadnoj našoj braći Hervatima.

Niko: Imate pravo, kume Tome, reć, da je to naša velika sramotà, co se mi lulavi i neprosvitjeni težaci i kapicari pušćamo vodit za nos od sior Menegeta, od toga prišlaca i furestoga covika pa ga još i imenovàt na komùn za ašešurà ka dà nimamo od njega bojih, pametnijih naših grajana i mišćana, ki bi sigurno boje i pametnije za nas težakov zagovarali i manje tegoće na nas stavljali. Nego se puno cudin sior Beppu, ki, buduc težaški sin i kapicar ka i mi, pa još više od sior Menegeta šuje i merzi svoj hervaski materinski jazik i naròd, kako sam ga ja užo višeput cùt.

Toma: Istina je, kume Niko, niki su naši grajani preveć lini i nemarni za nas težakov; njima je samo do svoga uživanja i razkošja, a ti jadan težace mucì se na vrat na nos samo za njih, samo da za njih kuri govedina a mi da se jadni davimo suhin kruhom i glavicom luka. A tomu smo mi težaci najviše sami krivi, jerbò gremò za njih votivàt, pa kad smo ih seli na komùn, ondà namah s nami težacim u kantùn, ne badivaju nas više, nego da je moguće bi nas sasvim zadavili, kako nas i daviju, jer mećeju na nas svaku tegoću, ka im samo može doć na pamet. I ja se sigurno puno cudim sior Bepu, kako puno i puno šuje i merzi svoj hervaski narod i jazik. Eto on je, kako ste rekli kume Niko, težaški sin, nosi ćerjenu kapu, ka i mi svi ostali težaci, u kući vavik govori hervaskim jazikom, ca ga je naucila njegova mater, a ka je nosila suknu, krijacu i pokrivicu kako mu je sada nosi i njegova žena i njegove ćeri. Po tomu se vidi, da on nije ništa jubi svojù mater, da ništa ne jubi svojù ženù i svoje ćeri, da ništa ne jubi svoj rojeni hervaski narod i jazik, da ne jubi ništanas kapicare, kad šuje i merzi naš mili hervaski zajik a jubi i dici se tujim talijanskim jazikom. Sigurno sior Beppo mora bi se za to puno i sramovat. Na misto da nas ka poglavica kapicara uci i nagovara da jubimo i da se dicimo svojim

hervaskim naròdom i jazikom, on nas invecce uci da merzimò svoj mili hervaski materinski jazik i da vicemo svaku pogerdu proti Hervatima. O koliko bi on boje ucini, da se i on već jedan put prizna Hervatom, a nè da nas vodi stranputice samo da ugodi niki zadarskim Talijancim, s kima je veliki prijatelj. Zato je lulav svaki težak i kapicar ki ga već badiva i sluša, kad nas cini merzit svoj materinski hervaski jazik i naròd i vani prikaziva ka sior Menegeto da smo Talijani. Pred nami govori, samo da nas boje zaslipi, da smo pravi Dalmatinci, a ovamo pak votiva i cini kapicare votivat za talijanske deputate, ki cisto i bistro zagovaraju i braniju samo talijanski jazik, a proti našem hervaskomu jaziku rigaju svaku pogrdu i jadnoga težakà ne možeju ni cut ni vidit.

Niko: Ja već sigurno, kume Tome, neću badivàt ni fureštoga sior Menegeta ni našega sior Beppa, nego ću unapridak jubit sa svim srcem moj materinski hervaski jazik i prid svakim se dicit i govorit, da sam pravi i slavni dalmatinski Hrvàt, kako se lipo svojim imenom i hrvaskim jazikom dicitiju oni naši grajani i popi od hrvaske Citovnice.

Toma: A kad ste mi, kume Niko, spomenuli hervasku Citovnicu, dobrò je da znate žoc su je naši pametni i prosvitljeni grajani postavili i otvorili.

Niko: A vi mi recite, kume Tome, za da znam drugima povidàt, jerbò mi jadni neprosvitljeni težaci ne znamo.

Toma: Uprav za'ò, moj kume Niko, da prosvitiju našega težakà, kako da se ima dicit i jubit svoj slavni hervaski naròd i svoj mili hervaski materinski jazik, a ne se s njim sramovati i proti njemu vikàt svaku pogerdu kako nas to najviše uci sior Menegeto i naš sior Beppo.

Niko: Zato sam cù višeput sior Menegeta vikàt sila Božja na hervasku Citovnicu i proti njezinim socijim govoriti svaku pogrdu.

Toma: A to se zna on to vice, jer se boji, da će se naš težak prosvitit, pa da se već neće u njega hodit dužit i co je gerje za njega boji se, da će ju ga težaci potirat ća kao fureštoga čovika iz komuna, pa da već neće gospodariti s nama zapovidàt i cinit od nas, co ga je voja. Evala dakle našim pametnim i prosvitjenim grajanim, ki nas ucù kako je naša velika sramotà, da jedan furest zapovida u našoj kući i kako je naša velika dikà i dužnost jubit svoj naròd i svoj hervaski jazik.

Niko: A da cujete, kume Tome, kako sior Menegeto puca od rabije co sociji od hrvaske Citovnice zvonù tamburice!

Toma: A neka puca, anci mi je puno drago cut co se zato juti i cikà. Ako mu njegovo veliko uho ne može podnit glas naših tamburica, ondà neka pojde u Italiju i neka tamo sluša svoju fanfaru, ku mu zvonù njegova rojena braća Talijani.

Niko: A biste mi znali reć, kume Tome, co su otè tamburice!

Toma: To su jedan strumenat, kume Niko, co ga je već od starine duperà naš hervaski naròd i danaska posvuda duperiva, pa uprav zato, jer je strumenat naših milih starijih i našega slavnoga hervaskoga naroda, sociji od Citovnice su se u njega zajubili, i sada ga zvonù, da je baš lipo cut.

Niko: Govori se po gradu, da su u fojima pisali proti socijim hervaske Citovnice. Biste mi znali reć, kume Tome, ki je imò to pisat?

Toma: Pari se da je fratar od Starogagrada. I ovaj se fratar ka i sior Menegeto puno hoće da pacà u politiku, pa i on hoće da smo mi Talijani ka i on. Ali on najbolje može znat i razumit, da mi težaci i kopicari nismò Talijani potomu co nas ispovida u našem materinskom hervaskom jaziku a ne u talijanskomu.

Niko: Ja vam ne mogu, kume Tome, nego iz svega serca zafalit co ste me danaska lipo naucili i stumacili kako se svaki covik ima dicit i jubit svoj naròdi svoj materinski jazik. Zato ja unapridak vavik ću se i prid svakim samo dicit i govorit, da sam pravi i slavni Dalmatinski Hervat, jer me je takova Bog stvorì.

Toma: Tako je, moj kume Niko, jer je boje i dicnije za svakoga biti u svomu rojenomu domu sinom, negoli u tujem slugom i robom. A sad ostajte mi s Bogom, jer moràm poć na komùn.

Niko: Bog s vami, kume Tome!

(*Pučki list*, Split, 1897, br. 10, str. 76—79)

6) Razgovor na paškoj pijaci

Ive: Dobro jutro, Šime!

Šime: Bog da, Ive, švako jutro!

Ive: Imaš mi ca novoga povidat?

Šime: Imam, Ive, i baš jednu veliku novitad.

Ive: A ku?

Šime: Evo ovù. Ima naš puno kopicarov, ki se dogovaramo, kako bišmo se morali složit, pa otvorit jednu novu šocjetad u Pagù.

Ive: A za ku švrhu?

Šime: Da šrušimo i pošajemo kući današnje jude, ki šu na komùn, jerbò se oni ništa, ma ni mrve ne škerbù za puk, za težakà, nego šamo za šebe i za švoj šmrdećivi terbùh, kako bi ga još kuja-vijega i debjega špašli.

Ive: To šte šigurno naumili ucinit jednu lipu i švetu štvar, jerbò je već dodijalo švakomu gledat onè od komunà, kako se debelù i šperdešaju na naše špale, a ti jadan težace moràš da crkneš od švake jute potrebe i nevoje.

Šime: A kako ti neće već dodijati, moj dragi brate, kad vidiš kako se naši krvavi žuji i šoldi hitaju ni šimo ni tamo bež potrebe? Jadna im majka bila! Ješmo li mi jadni težaci do šadà ku korišt od njih dobili? Nikakvu, baš nikakvu, nego nam šamo vavik krešiju nameti. Pa kad ih nemožemo da platimo, ondà naš gredu robit, na mišto da naš komižerivaju i cekaju, kaj navlaštito ovo godišće, kad nam nije ništa urodilo, ni hranà, ni vinò.

Ive: Ši! i ješù oni ža komižeràt jednoga težakà; da je moguće šve mu ponit, a niš dat, to je njihova žeja i voja, šamo da je njima dobrò. Anci šam cù povidàt od jednoga covikà, ki je bi na komunù, da šu se dva ašešurà ražgovarala i jedan drugomu ovako govorili: ne dajmo ništa puku, već ga tlacimo, jer ako mu budemo ca davàt i pomagàt, onda će puk dignut krela i potirat naš ća od komunà. Ža to uprav bilo bi već vrime, da se mi švi kapicari složimo kaj prava braća, pa da unapridak pošajemo na komùn ža naše upraviteje šamo poštene i duševarne kapicare, ki će se baš iskreno škerbit i brižit ža dobro puka švoga, ža tužnoga i nevojnoga težakà, ki jadan šve to više propada, a od današnjih judi na komunù nije mu nikakve pomoći, jer oni na mišto šparinjèt šoldi ža potribne i gladne gòdine, trošu ih ža svaku munještinu ka im šamo šune u glavu i ža svaku štvar, ka je šamo ža njihovù korišt i ža njihov komod.

Šime: Vidi se da ši, *Ive*, pravi i iskreni kapicar, kad tako šerceno i otvoreno žagovaraš jalnoga težakà, i puk švoj.

Ive: Ješan pravi iškreni kapicar, jer šam se od kapice rodi, pa za to i želim švako dobro i švaku šriću kapicarom mojim; nego mi je puno žal vidit i cut od kapicarov mojih, kako tlaciju švoj materinški jazik i kako se šramiju švoga vlaštitoga naroda, od koga šu potekli, jer oni tako tlaciju i šebe i šlavnu ušpomenu švojih milih štarijih.

Šime: Dakle, *Ive*, ti niši pravi Dalmatinac, kaj i mi švi oštali kapicari u Pagu?

Ive: Ješan i dičin se, da šam pravi Dalmatinac, baš više nego ijedan od vas kapicarov u Pagù.

Šime: Ja šam invecce cù, da ši se zakleo, da ćeš biti pravi Hrvat do šmertì.

Ive: Ješan, pa ću takav i umriti, jer me je takova moja mater i rodila.

Šime: Oprošti mi *Ive*, ca ću ti reć; ja mišlin da ne može bit u išto doba dan i noć, a invecce to se tebi činì, da može bit.

Ive: A ki ti je reka, da ja tako mišlin, da može bit u išto doba dan i noć?

Šime: Borme, *Ive*, to ti šam govoriš, jer kako nemore bit dan, kad je noć, tako ni ti nemoreš bit Hervàt, kad ši Dalmatinac.

Ive: A ki ti je to napunio glavu i reka, da ja nemoren bit Hervàt, kad šam Dalmatinac?

Sime: To mi vavik govori šior Menegeto.

Ive: Reci šior Menegetu neka grè frigat frite u Rovinj i to davat intendit švojim mišćanom, a n'e nami u Pagù, jer naš ima došta u Pagù, ki ražumimo, ca šmo; još mu i to reci; da se njemu kano fureštomu coviku ne prištoji, da se pacà u naše štvari, a još manje da nagovara puk na švakojake munješčine; njemu je došta, da se bavi švojòm butigom i niš drugo.

Sime: Dobòt, Ive, imaš pravo; to se žna njemu kano fureštom coviku nije dužnošt, da se pacà u naše štvari, a još manje da nam žapovida i da naš kapticare uška jedan proti drugomu.

Ive: Pa to je svih naš Pažanov i jedna velika šramotà, da nam on žapovida na komùn, kaj da mi Pažani nimamo naših mišćanov i kapticarov, ki bi šnami što put boje i korišnije upravjali, nego li on. Ali puštimo ga ža šadà na bandu, i ajmo naprid š našim ražgovorom. Reka si dakle Šime, da ja nemoren bit Hervat, kad šam Dalmatinac, a invece moren i ješan i jedno i drugo.

Sime: Ja šigurno to nemoren nikako ražumit, ža to molim te, raštumaci mi tu stvar.

Ive: Oću, brate Šime; nego triba da me pomnjivo slušaš, ako mišliš ovù štvár, ku ću ti štumacit, dobrò ražumit. Ješi li kad bi u Talju?

Sime: Ješan, Ive, puno put.

Ive: Dobro; da te pitam, komu li narodu pripadaju ili boje da recèn ke šu narodnošti: Čezoti, Lombardeži, Pjemonteži i Genoveži?

Sime: Borme švi šu otì talijanške narodnošti.

Ive: A žac šu talijanške narodnošti?

Sime: Jerbò švi govoriju talijanški jazik kako šu ga naučili od švoje matere i koga šu im govorili i njihovi štariji, pa uprav žato oni šu talijanške narodnošti, i žovù se da šu talijanci.

Ive: A šad da te pitam, kako še žove naš materinški jazik, š kim mi švi kapticari u Pagù govorimo i u komu vavik pivamo onè lipe pišme iz Kacića, pa še i molimo i Bogu našemu?

Sime: A hervaški!

Ive: Naš se dakle materinški jazik žove hervaški, kako ga uprav tako i mi šami žovemò. Šad me dakle pomnjivo šlušaj, i žapameti dobro, ca ću ti reć i pitat. Ako šu Čezoti, Lombardeži, Pjemonteži i Genoveži talijanške narodnošti i pripadaju talijanškom narodu, jer im se materinški jazik, ca govoriju, žovè talijanški, kako to ti šam govoriš, ondà komu li narodu pripadamo ili boje ke šmo narodnošti mi kapticari u Pagu, kad nam še materinški jazik žovè hervaški?

Sime: A morali bišmo bit hervaške narodnošti i pripadati hervaškomu narodu, ali mi kapticari nišmò Hervati, nego Dalmatinci, jer se nišmò rodili u Liku, nego u Dalmaciju.

Ive: Dragi brate, vidi se, da nemaš ni žere šoli u glavu, kad tako govoriš, da šu ćežoti, Lombardeži, Pjemonteži i Genoveži talijanci i talijanske narodnosti, jerbò im je materinški jazik talijanski. Kad šam prižnaješ i govoriš, da mi kapicari u Pagù govorimo hervaški jazik, ondà šmo, šlidi šamo po šebi, mi švi kapicari hervatske narodnosti, jerbò se šamo po jaziku požniva kakove je ki narodnosti i komu narodu pripada. Dà mi jedinò pripadamo hervaškomu narodu, jer nam se tim imenom žovè naš mili materinški jazik.

Šime: (Žamišli se malo) imaš pravo, Ive! Šad vidim i ražumim da šmo mi švi kapicari u Pagù hervaške narodnosti i da pripadamo hervaškomu narodu, kaj i to da šu naši štariji bili pravi Hervati, jer da oni nišu bili Hervati, šigurno švoj jazik nebi žvali hervaški, nego dalmatinški; ali kad šu oni švoj jazik prožvali, da je hervaški, a ne dalmatinški, i kad ga mi išti, njihovi šini i potomci, tako žovemò, ondà švaki može lako ražumit, da šmo mi švi kapicari od hervaške narodnosti, to ješt, da šmo po jaziku Hervati, kako šu bili i naši mili štariji, kim švima neka bude laka hrvaška žemja, ku šu iz švega šerca jubili i ža ku šu švoju kerv radò i veselo prolivali.

Ive: A da se šamo po jaziku požniva kakove je ki narodnosti, a ne po žemji, u kojoj se je rodì, i to ću ti još boje štumacit.

Šime: Neka cujem ža da i ja moren opet drugima povidat.

Ive: Ti kano covik, ki greš po švitu, ima ši cut, da u Tirolu ima dvi vršti naroda; jednima je materinški jazik talijanski, a drugima je tudeški. Pervi se žovù, da su Tiroleži talijani, a drugi se žovù, da šu Tiroleži tudeški. Premda se dakle Tiroleži talijani nišu rodili u Talju, nego u Tirolu, u Austriju, ipak še žovù, da su talijani, a to uprav žato, jer govoriju talijanski jazik. Tako išto i mi kapicari u Pagù, premda se nišmo rodili u Liku, nego u Dalmaciju, ipak šmo Hervati i hervaške narodnosti, a to uprav ža to, jer nam še tako žovè naš mili materinški hervaški jazik.

Šime: Ne triba mi više, da mi već daje tumaciš, jer šam se pošvè uviri, da šam pravi dalmatinški Hervat; to ješt, da šam Dalmatinac po žemji, a Hervat po jaziku, po narodnosti.

Ive: Tako je, moj Šime, mi šmo švi kapicari u Pagù pravi i šlavni dalmatinški Hervati. Ža to ne šramujmo se tim švojim šlavnim imenom, nego se dicìmo i ponošimo švuda i prid švakim. Nemojmo već šlušati kaj i došadà naše krive proroke, naše himbene i lažljive dobroćince, jer oni nam še prikaživaju, da šu nam dobroćinci šamo da naš mogu boje ogulit i poslàt na šturići, kako to po koga i šalju švaki dan.

Šime: Pravo govoriš, Ive, njima je šamo štalo, oni šamo gledaju, da nam pojidù šve i mešo i kožu i košti. To šu kamatnici, a ne pučki dobroćinci, to šu pijavice, a ne pučki prijatelji i ljubitelji. Prije nego ćeš glašovat ža njih, švega i švašta ti obećivaju

jadnomu puku i težakù, pa kad ža njih glašuješ i sedeš ih na komùn, ondà na šve žaboraviju. Pa, još govoriju, da im dobro i korišt puka i težakà štoji na šercu? — koga šu težakà i kopicara oni pomogli? ne šamo nišu nikoga pomogli, nego šu još i švakoga rašuli, ki im je šamo doša pod ruke. O jadni puce, o nevojni težace, kad ćeš se ošvištiti? Ošvišti se, dok ši još na vrime, jer će te ona dva kucina raždriti tako nemilo, da od tebe neće oštati nikakva špominka, nego šamo to, da ši dobrovojno pošao u njihove žvale, da ši šam bio užròk švoje nesriće, švoje propašti.

Ive: Tako je, Šime, micimo se barem mi kopicari, ki nišmò dužni i nikomu podložni, pa ćemo šigurno u buduće dobit komùn i tako oštalu našu braću kopicare liberàt od nešretnih ruku kamatnika. Dà šložimo se švi kopicari kano prava braća, pa vojujmo švi pod ovin milin i šladkim užklikom: ja šam pravi šlavni dalmatinški Hervat! U to dakle ime neka živu švi naši švištni kopicari!

Šime: Živili, živili, živili i unapridak šritniji bili!

(*Pučki list*, Split, 1898, br. 2, str. 13—14)